

Täysistunto

Torstai 15.5.2025 klo 16.00—20.44

3. Valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomus vuodelta 2024

Kertomus K 5/2025 vp

Lähetekeskustelu

Puhemies Jussi Halla-aho: Lähetekeskustelua varten esitellään päiväjärjestyksen 3. asia. Asia lähetetään perustuslakivaliokuntaan, jolle muut erikoisvaliokunnat voivat antaa lausunnon viimeistään 5.12.2025.

Keskusteluun varataan tässä vaiheessa enintään 30 minuuttia. Jos puhujalistaa ei tässä ajassa ehditä käydä loppuun, asian käsittely keskeytetään ja sitä jatketaan muiden asiakohtien jälkeen. — Kertomuksen esittelee oikeuskanslerin sijainen, apulaisoikeuskansleri Puumalainen.

Keskustelu

17.03 **Mikko Puumalainen** (esittelypuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Hyvät kansanedustajat! Valtioneuvoston oikeuskanslerin vuoden 2024 kertomuksen laatimisessa on jatkettu edelleen vuoden 23 kertomuksessa aloitettua uudistustyötä. Tavoitteena on aikaisempaa ajankohtaisempi, tiiviimpi ja havainnollisempi kertomus eduskunnan, valtioneuvoston ja muiden tahojen tarpeisiin. Olemme pyrkineet löytämään tasapainon yhtäältä kertomuksen valtiosääntöisen tehtävän ja toisaalta lähestyttävyyden välillä. Kertomus nähdäkseni täyttää näitä tehtäviä. Se on kattava kuvaus ”virkatoimistamme ja lain noudattamista koskevista havainnoista” mutta myös lukijaystävällisempi.

Kertomuksen tiivistäminen on tullut mahdolliseksi myös verkkosivujemme uudistuttua, jolloin kaikkea tietoa ei tarvitse sisällyttää itse kertomukseen. Vuoteen 2023 verrattuna esimerkiksi vuoden 24 kertomuksessa on aiempaa vähemmän ratkaisujen selosteita eli niin sanottuja referaatteja. Ne ja toimenpideratkaisut löytyvät kuitenkin kaikki vaivatta verkkosivuiltamme ja päivittyvät sinne jatkuvasti. Valikoitujen ratkaisureferaattien ohella uudistetussa kertomuksessa pyritään kuvaamaan erilaisin teema-artikkelin toimintavuotta koskevia keskeisiä laillisuusvalvontahavaintoja ja -toimia.

Kertomus sisältää tavanomaiseen tapaan oikeuskanslerin ja apulaisoikeuskanslerin puheenvuorot. Oikeuskansleri Tuomas Pöysti käsittelee omassa puheenvuorossaan digitalisaation vaatimuksia lainsäädännölle. Digitalisaation sääntelyyn liittyvät kysymykset ovat olleet laajasti myös laillisuusvalvonnan ja oikeuskanslerin työpöydällä — onhan oikeuskanslerin ja oikeusasiamiehen välisessä tehtäväjaossa oikeuskanslerille keskitetty digitalisaation ja automaation sääntelyn kehittämiseen ja käytön laillisuusvalvontaan liittyviä kysymyksiä. Arvioimme, miten oikeudelliset reunaehdot ja perus- ja ihmisoikeudet, hyvä hallinto ja oikeus oikeusturvaan silloin toteutuvat.

Pöytäkirjan asiakohta PTK 51/2025 vp

Pöysti kirjoittaa, että digitalisaatiomyönteisellä lainsäädännöllä on yhtäältä perusteltua turvata perusoikeuksien ja hyvän hallinnon toteutuminen, toisaalta on tarpeen huolehtia siitä, ettei sääntelyn aiheuttama taakka muodostu kohtuuttomaksi ja aseta turhia esteitä innovaatioille ja tuottavuudelle. Digitalisaatiomyönteinen lainsäädäntö on riittävän yksinkertaista. Siinä yleis- ja erityislainsäädännön välinen suhde ja tarkoitukset sekä eri lakien väliset suhteet samoin kuin suhde Euroopan unionin lainsäädäntöön ovat selkeitä.

Pöysti toteaa havaintoinaan, että rekisterikeskeisyys ja lainvalmistelun ja tietojärjestelmätön eriytyminen ovat suomalaisen digitaalisen hallinnon kaksi ajankohtaista systeemi-riskiä. Hän korostaakin puheenvuorossaan, että lain toimeenpanon ja yleensä perus- ja ihmisoikeuksien ja hyvän hallinnon vaatimukset tietojärjestelmille ja niiden kehittämiseksi ja hankinnalle tulee arvioida — ja yhdessä. Tarvittavat tietojärjestelmähankkeet tulee toteuttaa kiinteässä yhteydessä lainvalmistelun kanssa siten, että lainsäädännön toimeenpanolle hyvän hallinnon mukaisesti on myös tietojärjestelmien osalta tarvittavat edellytykset.

Itse tarkastelin omassa puheenvuorossani ylimmän laillisuusvalvonnan itsenäisyyttä ja asemaa. Puheenvuoroni liittyi ajankohtaiseen kotimaiseen oikeuspoliittiseen keskusteluun, jonka aiheena on ollut perustuslain valvonta sekä perus- ja ihmisoikeuksien turvaaminen. Toki näitä kysymyksiä on laillisuusvalvonnassa aikaisemminkin pohdittu — viitataan esimerkiksi puheenvuorooni oikeuskanslerin kertomuksessa vuodelta 2012. Välittömänä herätteenä nyt oikeusyhteisössä käytävälle keskustelulle ovat olleet oikeuslaitoksen riippumattomuutta heikentäneet tapahtumat Puolassa ja Unkarissa mutta myös Venäjän aggressiiviset toimet. Laillisuusvalvojilla on olennainen rooli oikeusvaltion turvaamisessa. Oikeusvaltion toimivuutta ja suojaa pitää voida tarkastella kriittisesti myös siitä näkökulmasta, että se kestäisi epävakaaammatkin ajat. Tällöin on kuitenkin hyvä myös tunnustaa ne myönteiset piirteet, jotka ovat suojanneet järjestelmäämme ja tehneet siitä vahvan. Niiden perustalle rakentaminen tekee järjestelmästä myös entistä vahvemman.

Oikeuskansleria koskeva kysymys kuuluu tässä keskustelussa, miten se pystyisi mahdollisissa uusissa ja haasteellisissa tulevaisuuden olosuhteissa parhaiten toteuttamaan tehtävänsä oikeusvaltion turvaajana. Tuon puheenvuorossani esiin, että oikeuskansleri pystyy parhaiten toteuttamaan tehtävänsä oikeusvaltion turvaajana vain, jos se voi olla laillisuusvalvonnassaan itsenäinen ja riippumaton.

Miten itsenäisyyttä ja riippumattomuutta sitten voitaisiin vahvistaa? Nostan puheenvuorossani seuraavia asioita esiin:

Ensimmäiseksi, oikeuskanslerin asemaa perustuslaissa tulisi selkeyttää ja vahvistaa sääntämällä, että oikeuskansleri on itsenäinen ja riippumaton. Yllättäen sellaista säännöstä perustuslaista ei löydy. Näinhän se on valtion käytännössä ollut, mutta tätä koskeva säännös perustuslaista todellakin puuttuu.

Toiseksi, oikeuskanslerin tehtäviä tulisi selkeyttää. Perustuslain 108 §:n 2 momentissa säädetään: ”Oikeuskanslerin on pyydettyessä annettava presidentille, valtioneuvostolle ja ministeriöille tietoja ja lausuntoja oikeudellisista kysymyksistä.” Tämän tehtävän tarkentaminen ja sen suhde oikeuskanslerin laillisuusvalvontaan saattaisi olla tarpeen. Oikeuskansleri nimittäin ei ole hallituksen oikeudellinen neuvonantaja vaan sen toiminnan laillisuuden valvoja.

Kolmanneksi, oikeuskanslerin asemaa suhteessa eduskuntaan tulisi tarkastella. Tämä koskee menettelyä, jossa perustuslakivaliokunta tai muu valiokunta arvioi oikeuskanslerin laillisuusvalvontaratkaisuja joko omasta aloitteestaan tai käsitellessään oikeuskanslerin kertomusta.

Pöytäkirjan asiakohta PTK 51/2025 vp

Neljänneksi, oikeuskanslerin asemaa voisi vahvistaa säätämällä selkeästi siitä, että oikeuskanslerin ja apulaisoikeuskanslerin virkamiesoikeudellinen irtisanominen on mahdollista vain tuomioistuimen päätöksellä.

Keskustelu näistä kysymyksistä on nyt viriämässä. Viisas varautuu tuntemattomaan tulevaan. Korostan kuitenkin kertomuksessa olevassa puheenvuorossani, että lopputuloksena keskustelussa tulee olla laillisuusvalvonnan vahvistaminen, ei sen heikentäminen. Se on paras tapa turvata oikeusvaltio.

Muutama havainto vielä toimintavuodesta.

Oikeuskanslerin laillisuusvalvonnassa vuonna 2024 jatkettiin edelleen valvonnan ja sen vaikuttavuuden tehostamista sekä toiminnan kohdentamista aikaisempaa vahvemmin rakenteellisiin kysymyksiin. Jatkoimme myös vahvuksiemme hyödyntämistä. Pystyimme valvomaan sekä ylintä päätöksentekoa valtioneuvostossa että hallinnon ja lainkäytön toimintaa. Pyrimme lähentämään näitä valvontatapoja ja luomaan olosuhteita, joissa ne voisivat ruokkia toisiansa. Tämä näkyy muun muassa omien aloitteiden määrän lisääntymisenä. Omia aloitteita vuonna 24 pantiin vireille 43 kappaletta. Vuonna 23 vastaava luku oli 24.

Valtioneuvoston valvonnassa asiamäärät kasvoivat erityisesti säädösvalvonnassa, kun hallitusohjelman toteuttaminen lainsäädäntötyössä käynnistyi laajemmin. Säädösehdotuksista annettujen lausuntojen ja ennakkotarkastusten määrä nimittäin kaksinkertaistui vuodesta 23. Näin kuitenkin pyrittiin vaikuttamaan lainvalmistelun laatuun. Valtioneuvoston päätöksenteon ennakkolisessä valvonnassa tarkastettiin lähes 1 500 valtioneuvoston yleisistunnossa ja 400 tasavallan presidentin esittelyssä käsiteltyä asiaa. Korjauspyyntöjä tehtiin lähes 400 eli 21 prosenttia asioista korjautettiin. Näistä korjauspyynnöistä 73 prosenttia koski oikeudellisia asioita. Luku on merkittävä. Lähes 400:ssa valtioneuvoston päätettäväksi esitettävässä asiassa oli virheellisyys, joka huomattiin oikeuskanslerin laillisuusvalvonnassa ja korjattiin.

Hallinnon ja lainkäytön laillisuusvalvonnassa toimintavuonna tehostettiin kanteluiden käsittelyä mutta myös kohdennettiin huomiota oma-aloitteiseen laillisuusvalvontaan. Myös aikaisemmin vireille pantujen asioiden, kuten naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjunnan, laillisuusvalvontaa jatkettiin. Laillisuusvalvontakäyntejä tehtiin kaikkiaan 17. Niitä myös kytkettiin lähemmin muihin toimiin, ja ne myös johtivat omien aloitteiden vireillepanoon. Esimerkiksi tuomioistuinlaitoksen laillisuusvalvonnan käynneillä ja muussakin valvontatoiminnassa puututtiin käräjäoikeuksissa tapahtuvaan tuomioistuinharjoitteluun. Laillisuusvalvontakäynnit muutoin kohdistuivat muun muassa hyvinvointialueille, aluehallintovirastoihin, sosiaali- ja terveystieteiden ministeriöön, sosiaaliturvasioiden ja työeläkeasioiden muutoksenhakulautakuntiin, syyttäjälueille sekä valtakunnansyyttäjän toimistoon.

Lopuksi vielä pari sanaa työtilanteesta. Vuonna 24 valtioneuvoston oikeuskanslerille tehtiin hieman vajaa 2 000 kantelua ja kanteluita ratkaistiin noin 2 100. Edellisenä vuonna eli vuonna 23 luvut olivat noin 1 700 tehtyä kantelua ja noin 1 800 ratkaistua kantelua. Kanteluita siis tuli viime vuonna lisää, mutta niitä myös ratkaistiin enemmän. Myös kanteluasioiden käsittelyaikaa on kyetty lyhentämään. Vuoden 24 lopussa oli vireillä 12 yli yhden vuoden vireillä ollutta kantelua. Vuoden 23 lopussa sama luku oli 93. Oikeuskanslerinviraston työtilanne vuoden 24 lopussa on siis merkittävästi parempi kuin edellisenä vuonna asiamäärän selvästä kasvusta huolimatta. — Kiitos.

Pöytäkirjan asiakohta PTK 51/2025 vp

Puhemies Jussi Halla-aho: Kiitoksia. — Edustaja Hänninen, olkaa hyvä.

17.13 **Juha Hänninen kok:** Kiitos, arvoisa herra puhemies! Tänään käsittelemme oikeuskanslerin kertomusta vuodelta 2024. Haluan korostaa sen merkitystä paitsi lain noudattamisen ja hyvän hallinnon toteuttamisen myös koko yhteiskunnan vakauden ja kansalaisten luottamuksen näkökulmasta. Oikeuskanslerin tehtävänä on varmistaa, että julkinen valta toimii lainmukaisesti. Se on keskeinen osa oikeusvaltiota, osa sitä kivijalkaa, jolle luottamus kansalaisyhteiskuntaamme kohtaan rakentuu. Tässä ajassa, jossa turvallisuustilanne on jännittynyt ja yhteiskunnalliset paineet ovat suuret, tarvitsemme riippumattomia, vastuullisia ja johdonmukaisesti toimivia valvoja enemmän kuin koskaan.

Kertomus osoittaa, että Oikeuskanslerinviraston työmäärä kasvoi jälleen. Silti työtä tehtiin tehokkaasti ja esimerkiksi kanteluiden käsittelyajat lyhenivät. Tämä kertoo vastuullisesta, hyvin johdetusta toiminnasta. On tärkeää, että myös kansalainen kokee, että oikeus toteutuu ja että epäkohtiin puututaan.

Arvoisa herra puhemies! Kertomuksessa tuodaan ansiokkaasti esiin digitalisaation haasteita mutta myös mahdollisuuksia. Oikeuskanslerin ennakkollinen säädösvalvonta esimerkiksi tekoälyä, automaatiota ja tietojärjestelmiä koskevassa lainsäädännössä on tärkeää, jotta järjestelmät palvelevat oikeudenmukaisesti. Virheellinen tieto digitaalisessa rekisterissä voi vaarantaa yksilön oikeusturvan. Siksi oikeellisuuteen ja korjattavuuteen on panostettava.

Samalla on huomioitava kansainvälisen yhteistyön merkitys. Suomen aktiivinen rooli Pohjoismaiden ja Baltian oikeusasiamiesten yhteistyössä osoittaa, että oikeusvaltioajattelua rakennetaan yhteisesti ja yhdessä. Yhteistyö on tärkeää paitsi tietojärjestelmien valvonnassa myös esimerkiksi hybridiuhkien ja sananvapauden turvaamisessa.

Arvoisa herra puhemies! Oikeuskanslerin laillisuusvalvonta on paitsi hallinnon sisäistä ohjausta myös kansalaisten oikeuksien puolustamista. Se on kansanvaltaisen järjestelmän tukipilari. Siksi oikeuskanslerin riippumattomuutta ja asemaa tulee vaalia ja kehittää.

Lopuksi haluan kiittää oikeuskansleri Tuomas Pöystiä ja apulaisoikeuskansleri Mikko Puumalaista sekä heidän koko työyhteisöään tarkasta, vastuullisesta ja yhteiskunnan kannalta erittäin arvokkaasta työstä. — Kiitos, arvoisa puhemies.

Puhemies Jussi Halla-aho: Kiitoksia. — Edustaja Strandman, olkaa hyvä. Edustaja Strandman on poissa. — Edustaja Juvonen, olkaa hyvä.

17.17 **Arja Juvonen ps:** Arvoisa herra puhemies! Apulaisoikeuskansleri Mikko Puumalainen on tehnyt laillisuusvalvontakäyntejä hyvinvointialueille ja niiden toimintaa valvoviin aluehallintovirastoihin — ja kiitos, että olette tänään täällä paikalla. Näiden käyntien tarkoituksena on ollut selvittää, miten hyvinvointialueiden toiminta on käynnistynyt ja miten ne turvaavat sosiaali- ja terveystalvet, ja erityisesti on haluttu selvittää hyvinvointialueiden omavalvonnan ja niihin kohdistuvan viranomaisvalvonnan toimivuutta.

Todellakin vuoden 24 alusta astui voimaan sosiaali- ja terveystalvetjen valvontaa koskeva laki, ja sen tarkoituksena on vahvistaa palvelunjärjestäjän ja palveluntuottajan omaa vastuuta palvelujen laadusta, turvallisuudesta ja asianmukaisuudesta. Hyvinvointialueen valvontavelvollisuus koskee sen oman järjestämistehtävän sekä myös palveluntuotannon valvontaa.

Pöytäkirjan asiakohta PTK 51/2025 vp

Palvelujen järjestäminen on sitä, että hyvinvointialue on vastuussa asukkaiden palvelutarpeen mukaisesta ja yhdenvertaisesta sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen saatavuudesta, ja alueella tulee olla riittävä osaaminen, toimintakyky ja valmius huolehtia terveydenhuollon ja sosiaalihuollon tilanteista. Järjestämisvastuu toteutuu niin, että hyvinvointialue tuottaa sosiaali- ja terveystalvet itse, hankkii ne yksityiseltä sosiaali- tai terveystalvelujen tuottajalta tai järjestää talvet palvelusetelillä.

Aluehallintovirastojen valvonnan painopiste on hyvinvointialueiden järjestämisvastuun täyttymisen valvonta ja omavalvonnan valvonta, ja valvontaviranomaiset valvovat hyvinvointialueiden omavalvontaa ohjaamalla ja edistämällä, muun muassa koulutuksin ja keskusteluin ja puuttamalla epäkohtiin, jos omavalvonta ei riitä. Ja tässä tullaan siihen aiheeseen, josta haluan puhua, eli juurikin tästä omavalvonnasta.

Ei se omavalvonta aina ole niin helppoa, ja itsensä valvominen on vaikeaa. Ymmärrän ne vaikeudet, mitä hyvinvointialueilla on ollut omavalvonnan valvonnassa, niin kuin myös hyvinvointialueiden toimintojen järjestämisessä ja käynnistämisessä. Näillä käynneillä tämän kirjaseen mukaisesti hyvinvointialueet ovat todenneet, että järjestämisvastuun valvonta on vaikeaa, ja hyvinvointialueilla pohdittiin, miten se tulisi järjestää. On todettu, että ohjauksen puute ja vähäiset resurssit aiheuttavat ongelmia omavalvontajärjestelmien ja omavalvontasuunnitelmien laatimisessa ja että hyvinvointialueet toivovat valvontaviranomaisilta enemmän ohjausta kuin voidaan antaa.

Kysyisinkin teiltä, arvoisa apulaisoikeuskansleri: Miten te näette hyvinvointialueilla olevat riskit liittyen tähän omavalvontaan ja siihen, mitä siellä mahdollisesti jää valvomatta? Kun puhutaan potilasturvallisuudesta ja puhutaan siitä, että ihmisten tulee saada lain mukaiset talvet, niin onko tässä vielä jotakin tehtävää? Mitä esimerkiksi lainsäädäntötasolla tulisi tehdä?

Ymmärrän myös sen huolen, että informatiivinen ohjaus ei välttämättä tavoita hyvinvointialueilla kaikkia toimijoita. Tarvitaan jotakin kättä pitempää myös siellä, neuvontaa ja ohjausta, jotta omavalvonta saadaan toimimaan.

Sitten mainitsen vielä tuosta digitalisaatiosta, josta edellinen puhuja hyvin jo puhui: Digitalisaatio on päivän sana, mutta kannan suurta huolta myös niistä ihmisistä Suomessa, jotka eivät hallitse digitaitoja, joilla ei ole tietokonetta tai joilla on ongelmia ymmärtää asioita. Selkokieliisyys on tärkeää. Toivon, että digitalisaation keskellä huomioimme myös ne ihmisryhmät, jotka eivät välttämättä elä siellä digin keskellä. — Kiitos.

Puhemies Jussi Halla-aho: Kiitoksia. — Edustaja Hoskonen, olkaa hyvä.

17.21 **Hannu Hoskonen kesk:** Arvoisa herra puhemies! Kiitoksia apulaisoikeuskanslerille hyvästä selonteosta vuodelta 2024. Olen monessa yhteydessä pohtinut itse tätä teidän ydintehtäväänne. Eli oikeuskanslerin tärkein tehtävä on tietenkin valvoa maan hallitusta, ministeriöitä ja tasavallan presidenttiä ja heidän toimiansa lainmukaisuutta. Se on se ydintehtävä.

Mutta monessa yhteydessä perustuslakivaliokunnan jäsenenä olen pohtinut mielessäni sitä — ja kysynkin teiltä siitä, arvoisa apulaisoikeuskansleri — että Euroopan unioninhan työntää meille jatkuvasti kaiken maailman direktiivejä ja vaikka mitä lainsäädäntöesityksiä, ne tulevat U-kirjeinä ja milloin minäkin. Olen monesti miettinyt, missä menee se lailisuuden raja siinä mielessä, että mehän olemme luovuttaneet liittymissopimuksessa Euroopan unionille tietyn määrän valtaa mutta koko Suomen asioita ei ole luovutettu, vain

Pöytäkirjan asiakohta PTK 51/2025 vp

tietty määrä on liittymissopimuksessa luovutettu. Missä menee muuten rajanveto? Onko koskaan pohdittu sitä oikeuskanslerin toimesta, pitäisikö meidän jonain päivänä sanoa, että ei, tämä kuuluu puhtaasti Suomen itsenäiseen toimivaltaan ja tästä emme lausu mitään?

Minusta rupeaa tuntumaan tuolla perustuslakivaliokunnassa, että lähes joka ainoa asia tulee EU:n kautta, ja minä pidän osaa niistä asioista aivan kummallisina. Tilkkutäkkiä kudotaan, ja minä en näe siinä tulevan Suomen kannalta mitään lisäarvoa, että tällaisia asioita käsitellään, jotka mielestäni selvästi kuuluvat meidän kansalliseen päätöksentekoon. Onko tähän löydettävissä joku kultainen keskite? Minä en ole sitä itselleni saanut vielä selväksi.

Puhemies Jussi Halla-aho: Kiitoksia. — Edustaja Alametsä, olkaa hyvä.

17.23 Alviina Alametsä vihr: Arvon puhemies! Suomalaisten oikeusturvassa on vakavia haasteita esimerkiksi mielenterveysoikeuksissa. Tässä oikeuskanslerin kertomuksessa nousee esille esimerkiksi tilanne, jossa mielenterveyshoito puuttui Oulun päivystyksessä, ja toinen, jossa TYKSin psykiatria peri maksun Kelan psykoterapiaa edellyttävästä lääkärintlausunnosta. On hienoa, että tällaisiin ongelmakohtiin on hienoa, on tässä puututtu.

Moni mielenterveyden oireita kokeva ei kykene ajamaan omia oikeuksiaan. On tärkeää, että laillisuusvalvontaa tässä tehostetaan, ja että se laillisuusvalvonta on oma-aloitteista ja sitä tehdään paljon. Potilaille pitäisi olla myös aina selvää, miten voi ilmoittaa ongelmakohtista ja olla yhteydessä vaikka potilasasiavastaavaan. Näin ei missään nimessä tällä hetkellä aina ole. Tämä hyvä mielenterveyshoito ylipäänsä on ihmisoikeus, jonka puutteet on korjattava.

Kiitos, oikeuskansleri ja apulaisoikeuskansleri, työstänne näissäkin asioissa ja muu henkilökunta myös. Kuulen mielelläni lisää ajatuksia myös mielenterveyteen ja sen turvaamiseen liittyen osana laillisuusvalvontaa. — Kiitos.

Puhemies Jussi Halla-aho: Kiitoksia. — Edustaja Lindén, olkaa hyvä.

17.24 Aki Lindén sd: Arvoisa puhemies! Kuten tässä edustajat Juvonen ja Alametsä jo edellä viittasivat, täällä käsitellään myös sosiaali- ja terveydenhuollon valvonta-asioita. Se on luonnollinen osa oikeuskanslerinkin valvontatyötä. En referoi sitä, mitä tässä kertomuksessa on, mutta yhden virkkeen kuitenkin suorana lainauksena: ”Esiin nousi hyvinvointialueiden vaikea tilanne palveluja koskevan lainsäädännön noudattamisessa vallitsevassa rahoitusvajassa.” Tämä on se rakenteellinen taustaongelma sille, joka näkyy lukuisina, lukuisina erilaisina käytännön ongelmina siellä hyvinvointialueilla: liian pitkinä hoitojonoina erikoissairaanhoidon, liian pitkinä hoitojonoina ja pääsyyntä ylipäänsä perusterveydenhuollossa esimerkiksi lääkärin vastaanotolle, liian pitkinä odotusaikoina ympärivuorokautiseen hoivaan, joista kaikista on laissa säädetty. Tässä vain eräitä esimerkkejä, joita mainitsin.

Tämän vuoden puolella, jota tämä kertomus ei nyt tietenkään koske, oikeuskansleri otti kantaa Etelä-Karjalan ja Satakunnan hyvinvointialueiden kirjelmään, jossa he kysyivät ja pohdiskelivat sitä, mitä lainsäädäntöä heidän pitäisi ensisijaisesti noudattaa: taata potilaille, asiakkaille siellä perustuslaissa turvatut erilaiset palvelut vai sitten tätä sote-rahoituslakia, jossa on tämä hyvin tiukka alijäämien kattamisvelvollisuusajakaus vuodelle 26 loppuun.

Pöytäkirjan asiakohta PTK 51/2025 vp

Meillähän käydään tästä asiasta aivan jatkuvaa mediakeskustelua. Taisi olla toissa päivän Helsingin Sanomissa, kun oli verrattu kahta eri hyvinvointialuetta, heidän tilannetaan, ja tämän päivän, olisiko ollut Ylen tiedotuksessa tästä samasta aihepiiristä enemmän.

Oma tulkintani on se sama tulkinta, joka oli itse asiassa jo aiemman lainsäädännön aikana, jolloin kunnat ja kuntien yhteisvastuussa kuntayhtymät vastasivat näistä palveluista. Kyllä lähtökohta oli silloin se, että perusoikeudet eli oikeus päästä hoitoon ja sitten se, miten se konkretisoituu erilaisissa erityislaeissa, on se lähtökohta. Se ei tarkoita sitä, että taloutta hoidetaan, miten sattuu. Ei niin kukaan ole tosin koskaan väittänytään. Totta kai taloutta pitää hoitaa mahdollisimman tehokkaasti. Palveluiden yksikköhintojen tulee olla niin edulliset ja tehokkaat kuin mahdollista, mutta silti jos rahoitus kokonaisuutena ei ole riittävä ja se aiheuttaa sellaista palveluvajetta, joka ei ole lainmukainen eli joka on siis suoraan sanottuna laitton, niin silloin ensisijaista on kuitenkin se palvelun järjestäminen, ja budjetit menevät sitten enemmän tai vähemmän yli.

Korostaisin, että tässäkin koko tämä vajakeskustelu itse asiassa edustaa noin viittä prosenttia hyvinvointialueiden kokonaisuudesta, [Puhemies koputtaa] ja se ei ole sellainen, jonka takia pitäisi polkea perusoikeuksia. — Kiitoksia.

Puhemies Jussi Halla-aho: Kiitoksia. — Edustaja Eestilä, olkaa hyvä.

17.28 **Markku Eestilä kok:** Arvoisa puhemies! Arvoisa apulaisoikeuskansleri! Oikeusvaltion puolustaminen on äärimmäisen tärkeää. Siinä on kaksi tekijää, jotka kannattaa nostaa tämän puolustamisen rinnalle. Oikeusvaltio ei saa ajautua tuomarivaltioksi, siitä pitää pitää huolta, ja se ei saa liian vahvasti haastaa parlamentaarista autonomiaa. Tämä on tärkeää huomata sen takia, että eduskunta ei voi nojata päätöksissään yksiselitteisesti tutkimuksiin tai asiantuntijoihin. Sen täytyy noudattaa sitä tehtävää, mikä sen parlamentaarisen autonomian kautta on sille annettu, eli käyttää kokonaisvaltaista harkintaa, ja tätä selvästi haastetaan jatkuvasti tässä talossa.

Mutta, arvoisa puhemies, kun täällä puhutaan hyvin sokeista pisteistä — eli sokeat pisteet näkyviksi — niin haluaisin apulaisoikeuskanslerin ja myös oikeuskanslerin huomion kiinnittää nyt Lapin tapahtumiin. Siellä tapahtuu aika erikoisia asioita. Viimeinen oli tämä: ”Saamelaiskäräjävaaleihin liittyvä esitutkinta on lopetettu.” Ja jos itse tulkitseen tätä uutista oikein, niin se tarkoittaa sitä, että on annettu epämääräisesti syntyneille YK:n päätöksille enemmän painoarvoa kuin korkeimman hallinto-oikeuden päätöksille. Tämä on kyllä erikoinen juttu.

Oikeusturva koskee kaikkia kansalaisia myös siellä Ylä-Lapissa, ja kaikki kunnia saamelaisille ja saamelaiskäräjille, mutta siellä on tapahtunut monia muitakin erikoisuuksia. Iäkäs saamelainen — ilmeisesti saamelainen — kalasti kiellettyä aikana, ja lain mukaan hänen olisi pitänyt maksaa noin 3 000 euron korvaus siitä laittomasti pyydetystä lohesta, joka oli ympäristövastuuperusoikeuden nojalla uhanalainen. Oikeus teki päätöksen, että tämä henkilö vapautetaan korkean iän vuoksi tästä tuomiosta. Tämä on kyllä erikoinen uutinen kaikille ikääntyneille hirvenmetsästäjille, jos tämä on se linja, koska ihmiset ovat lain edessä yhdenvertaisia.

Ja edelleen kiinnitän apulaisoikeuskanslerin huomiota siihen, että kun Tenojoki on suljettu, niin tilannehan on nyt semmoinen käytännössä — jos apulaisoikeuskansleri kuuntelee — että kulttuuriin vedoten tietyt ihmiset saavat kalastaa yksityisellä vesialueella ja kalastusoikeuden omistajat katsovat rannalta saamatta kalastaa. Nyt kyllä toivoisin, että Oi-

Pöytäkirjan asiakohta PTK 51/2025 vp

keuskanslerinvirasto alkaa kiinnittää tähän huomiota, koska siellä alkavat jo muut kuin saamelaiset ihmiset kokea, että heidän oikeusturvansa ei toteudu.

Nämä ovat semmoisia kysymyksiä — tässä ei ole kyse lainkaan siitä, että arvostellaan saamelaisia tai saamelaiskäräjien toimintaa — että kun ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä, niin silloin meidän täytyy vakavasti suhtautua siihen, että me kunnioitamme perustuslain esitöitä 309/1993, muistaakseni sivu 65, jossa lukee, että nämä ryhmät eivät saa vaatia kulttuuriinsa vedoten sitä, että [Puhemies koputtaa] poiketaan suomalaisesta oikeusjärjestyksestä. Nyt ei ole perustuslain esitöitä ehkä tehty huolella edes korkeimmassa oikeudessa.

Puhemies Jussi Halla-aho: Kiitoksia. — Keskustelulle tässä vaiheessa varattu aika on nyt päättymässä. Annan vastauspuheenvuoron apulaisoikeuskanslerille, ja mikäli listaan jää pitämättömiä puheenvuoroja, keskustelua jatketaan myöhemmin tässä istunnossa. — Apulaisoikeuskansleri, olkaa hyvä, kolme minuuttia.

17.31 Mikko Puumalainen : Arvoisa puhemies, hyvät edustajat! Kiitän ensin edustaja Hännistä hänen ystävällisistä sanoistaan ja kannustuksesta. Toteaisin, että ajatukseni laillisuusvalvonnan merkityksestä oikeusvaltion kannalta on hyvin samansuuntainen kuin teillä, että luottamus on siinä aivan keskeinen elementti ja laillisuusvalvonta on juuri sen luottamuksen rakentamista ja turvaamista. Olemme ajatelleet tai ainakin itse olen ajatellut niin, että yhtäältä me valvomalla pidämme sitä luottamusta yllä, kun me tutkimme kanteleita ja teemme työtämme, ja sen kautta ikään kuin huollamme ja ylläpidämme oikeusvaltiota. Kun puhuin paljon tuosta oma-aloitteisesta työstä, mitä laillisuusvalvonnassa teemme, niin me näemme, että se on myöskin oikeusvaltion kehittämistä, että pyritään vastaamaan uusiin ilmiöihin ja tunnistamaan semmoisia katve- ja riskialueita, jotka eivät ehkä välttämättä tavanomaisten, esimerkiksi kantelumenettelyjen kautta tule näkyviin.

Kysymys digitalisaatiosta ja ikään kuin sen hedelmien saavutettavuudesta on aiheellinen, ja voin sanoa, että se on jatkuvasti meillä mielessä, miten turvataan se, että ei synny uusia kahtiajakoja yhteiskuntaan sen perusteella, ketkä ovat siinä taitavia tai kykeneviä digitaalisten palveluiden käyttämiseen, ja niiden välillä, jotka eivät omaa ehkä ihan yhtä hyviä valmiuksia. Se on asia, jota pidämme koko ajan kyllä esillä ja tarkkaamme. Meillä on ollut kanteluratkaisuja siihen liittyen, mutta se on semmoinen kysymys, mitä myöskin lainsäädännön ennakkovalvonnassa seuraamme.

Edustaja Juvosen kysymys koski omavalvontaa: Se on juuri näin. Juuri täsmälleen tästä syystä me olemme oma-aloitteisessa valvontatyössä pyrkineet seuraamaan paitsi sitä, miten hyvinvointialueiden toiminta ylipäänsä käynnistyy, myös sitä, miten he hahmottavat omavalvonnan ja miten he saavat sen toimimaan, koska siihen kohdistuu todella suuria odotuksia. Yhtäältä korostetaan sitä, että viranomaisvalvonta ei ole kaikki, ja näinhän, tästä on helppo olla samaa mieltä, mutta toisaalta ei se omavalvontakaan ole kaikki. Nämä kaksi ulottuvuutta pitäisi saada tasapainoon, ja ennen kaikkea hyvinvointialueilla pystyvä rakentamaan järjestelmät, jotka ovat uskottavia ja kestävät ulkopuolisen kriittisen tarkastelun. Olen käynyt hiljattain seitsemällä hyvinvointialueella, ja jokaisessa on aiheena ollut omavalvonta ja sen järjestäminen, ja se, mitä olen kuullut, on ollut hyvin vaihtelevaa. [Arja Juvonen: Kyllä!] Se toki kuuluu itsehallinnon ajatukseen, että järjestetään se siten kuin se kullakin alueella koetaan tarpeelliseksi ja aiheelliseksi, mutta johtaako se sitten siihen,

Pöytäkirjan asiakohta PTK 51/2025 vp

että ihmiset ovat eriarvoisessa asemassa tai että niissä järjestelmissä on aukkoja, jotka eivät turvaa esimerkiksi asianmukaista hoitopäätöksiä tai muita palveluja?

Kysymys siitä, mitä jää valvomatta: Olimme tuolla Lounais-Suomessa, ja siellä esimerkiksi kävi ilmi, että sikäläisellä hyvinvointialueella ei ollut tehty tiedonhallintasuunnitelmaa, koska oli koettu, että se on liian monimutkaista ja että pitää tehdä muuta. Totta kai on kiireellisempääkin tekemistä, mutta se ikään kuin koettiin alkuvaiheessa liian hankalaksi, mutta samalla luotiin kuitenkin tietosuojan ja tietoturvan kannalta hyvin ongelmallinen tilanne. Se on nyt onneksi korjaantunut — avi otti sen asian valvonnan alle, ja se korjaantui, mutta se oli hyvä esimerkki siitä, että sieltä tulee myös yllätyksiä vastaan.

Edustaja Hoskosen kysymykseen tästä rajanvedosta: Kun me osana valtioneuvoston valvontaa arvioimme esimerkiksi sitä, täyttävätkö U- ja E-kirjelmät niille asetetut vaatimukset, niin yksi voisiko sanoa vakiokysymys on siellä se, että me arvioimme, onko valtioneuvosto arvioinut mahdollisen esityksen osalta, miten siihen toissijaisuusperiaate olisi sovellettavissa, ja myöskin arvioimme sitä, onko siinä riittävän selvästi tuotu esille, mikä on kansallinen liikkumavara ja miltä osin taas kysymys on esimerkiksi unionin toimivaltaan kuuluvasta asiasta, johon sitten ei voida meillä kansallisesti puuttua. Eli me emme tee sitä sisällöllistä arviointia, mutta me valvomme sitä, että valtioneuvosto tietää sen itse ja osaa sen myös viestittää eduskunnalle, joka sitten omassa toiminnassaan voi sen arvioida.

Edustaja Alametsän kysymykseen ja kommenttiin mielenterveyshoidosta voi todeta, että erityisesti vuosina 22 ja 23 kysymys esimerkiksi lasten ja nuorten mielenterveyspalveluihin pääsystä oli hyvin vahvasti esillä meidän työssämme, ja erityisesti olimme huolissamme siitä, miten lapset ja nuoret, ja myöskin lastensuojelun asiakkaat, selviytyivät koronapandemiasta. Analyysi oli kyllä valitettavasti vähän synkkä, ja se oli se, että aikaisempi ”hyvien aikojen” hoitovelka vain kasvoi ja tietyt asiat kroonistuivat. Toki korona myös pakotti omaksumaan lasten ja nuorten mielenterveyspalveluissa uusia toimintatapoja, jotka tietyllä tavalla myös tehostivat, niin että täysin negatiivinen se loppuanalyysi ei meillä ollut.

Edustaja Lindénin kysymykseen tai kommenttiin liittyen rahoituskysymykseen: Oikeuskansleri Pöystihän on antanut varsin kattavan ratkaisun siihen, eikä sitä ole tässä yhteydessä syytä korostaa. Laillisuusvalvonta on sikäli tietynlaista tasapainoilua, että meidän valvomme sitä, että lakia noudatetaan, mutta joskus se lain noudattaminen voi olla vaikeata tai jopa mahdotonta, jos ei ole riittäviä resursseja, ja tämän arviointi on osa sitä laillisuusvalvonnan arviointia. Toki meidän lähtökohta on se, että viranomaisen täytyy selvittää lainmukaisista velvoitteistaan ja tulee järjestää toimintansa niin, että se onnistuu, mutta joskus tulee sitten se raja vastaan, että se ei olekaan sitten mahdollista ja täytyy vain hyväksyä se, että lakia on rikottu. Toki se voi johtaa nuhteisiin, ja se voi ehkä parhaassa tapauksessa johtaa sitten korjaaviin toimenpiteisiin.

Edustaja Eestilän kysymykseen: Me omassa työssämme pyritään olemaan hyvin tarkkoja siinä, että me annamme tuomioistuimille sen tehtävän ja roolin, mikä niille perustuslain mukaan kuuluu, eli että me emme puutu itsenäisten tuomioistuimien ratkaisutoimintaan ja siihen kohdistuu laillisuusvalvonnallisia toimenpiteitä ainoastaan silloin, kun lakia on ilmiselvästi rikottu tai harkintavalta on ylitetty. Meillä ajatus on se, että tuomioistuinlaitos korjaa omat virheensä, eli muutoksenhakujärjestelmä on sitä varten, että käräjäoikeuksien tuomiosta valitetaan hovioikeuteen ja sitten mahdollisesti myös korkeimpaan oikeuteen, ja se on se tyypillinen tapa korjata mahdollisia virheitä, joita tuomioistuinprosessissa tapahtuu. Mutta nuo Tenojoen kalastukseen liittyvät kysymykset ovat todella vaikeita, tunnus-

Pöytäkirjan asiakohta PTK 51/2025 vp

tan sen. Me olemme olleet niiden kanssa tekemisissä sekä kanteluasioiden että sitten valtioneuvoston valvonnan yhteydessä. Se on ehkä malliesimerkki siitä, millaisia ongelmia ilmastonmuutos meillä aiheuttaa, koska meidän pitää silloin ikään kuin vielä lisätekijöitä pyrkiä yhteensovittamaan niin, että eri ryhmien intressit tulevat parhaiten turvatuiksi. [Puhemies koputtaa] Teidän viittauksenne siitä, että tämä ei ole yksinkertainen kysymys, on todella oikea, ja olen siitä samaa mieltä. Sekin on semmoinen asia, jota laillisuusvalvonnassa pyritään seuraamaan. — Uskoisin, että olen vastannut edustajien kysymyksiin.

Keskustelu päättyi.

Asia lähetettiin perustuslakivaliokuntaan, jolle muut erikoisvaliokunnat voivat antaa lausunnon viimeistään 5.12.2025.